

Til

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)

Fra

Heidi Rapp Nilsen og Jonas A. Ingvaldsen

Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse

Fakultet for Økonomi, NTNU

Trondheim, 23.november 2020

Høring NESH fra Heidi Rapp Nilsen og Jonas A. Ingvaldsen

Vi viser til høringsbrev og høringsnotat fra NESH (ref. 2020/29970/TBA), og vil med dette gi våre innspill, som to enkeltforskere ved NTNU. I tillegg til at dette er problemstillinger vi stilles ovenfor som forskere, så er vi også fagansvarlig og faglærere ved et obligatorisk ph.d.-kurs i Vitenskapsteori og etikk ved NTNU, der forskningsetikk er et sentralt tema.

Medforfatterskap

Følgende setning er foreslått i høringsnotatet s. 12: «Bare de som faktisk har deltatt i utarbeiding av selve manuskriptet, forstått som selve skriveprosessen, bør stå som medforfatter(e).» Vi er enig i at dette er et ønskelig prinsipp. Det er imidlertid et problem hvis dette prinsippet ikke også skal bli gjeldene for naturvitenskap og teknologi. Stadig flere forskningsprosjekt er tverrfaglige. Det som er æresforfatterskap i NESH sine retningslinjer er det ikke nødvendigvis i retningslinjene fra NENT. Dette er uheldig. Samfunnsvitenskap, og spesielt humaniora, strever stadig med å hevde sin berettigede plass i konkurranse om midler og status, i forhold til naturvitenskapelige fag. Det ser vi ikke minst på NTNU. Ulik praksis for medforfatterskap bidrar til dette. NESH og NENT bør prøve å utjevne dette skillet, ikke legge til rette for en manifestering og legitimering av skillet.

I de nasjonale forskningsetiske komiteer sin 'Ressurser' står det følgende om medforfatterskap i matematikk, naturvitenskap og teknologi, siste setning:

«Selv om det kan synes som om det er en tendens til konvergens i forståelsen av behovet for detaljering og skjerpning av retningslinjer for medforfatterskap, vil en neppe få en uniform praksis for alle disipliner. Til det er arbeidsformene for forskjellige. Derfor er det viktig at retningslinjene for de ulike områder er kjent og forstått blant aktører og brukere.»

<https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/medforfatterskap/medforfatterskap-i-matematikk-naturvitenskap-og-teknologi/>

Vi mener NESH og NENT må bidra til en slik konvergens.

Samtykke og åpen data

I forslaget til reviderte retningslinjer diskuteres kort forholdet mellom deltakernes samtykke og åpen deling av data (kapittel 9, siste avsnitt og kapittel 20, siste avsnitt). Selv om det påpekes en rekke legitime grunner til ikke å dele data, synes hovedbudskapet å være at åpenhet og deling av data er hovedregelen og at avvik fra dette må begrunnes eksplisitt. I diskusjonene peker retningslinjene på eksempler fra registerforskning og stordataforskning, men kommenterer ikke problemstillinger ved samtykke og konfidensialitet i kvalitativ forskning. Noen sentrale momenter i denne sammenhengen er:

- Kvaliteten på kvalitative data er avhengig av et tillitsforhold mellom forskere og deltakere, og i mange tilfeller mellom forskere og organisasjonene, hvor deltakerne er ansatte eller medlemmer. I praksis får forskere tilgang til bedriftsinterne forhold og annen informasjon, som informantene forventes at holdes konfidensiell.
- Kvalitativt materiale kan fortolkes på mange ulike måter og kan dermed brukes til mange ulike forskningsformål. Dersom kvalitative data skal deles åpent, har forskerne ikke kontroll over hvilke formål dataene brukes til, noe som bryter med prinsippet om informert samtykke, slik det forklares i kapittel 14.
- For å ivareta personvern og andre hensyn vil anonymisering av enkeltpersoner, lokasjoner og organisasjoner være en forutsetning for datadeling. Dette er i praksis meget krevende å gjennomføre for ustrukturerte data. Å fjerne/anonymisere kontekstuelle forhold vanskeligjør dessuten meningsfulle sekundære analyser av dataene, da kontekstuell forståelse er nødvendig i fortolkende analyser. Med andre ord risikerer vi å bruke mye ressurser på å lage datasett med lav verdi for sekundær bruk.

Av disse grunnene mener vi det er mer naturlig at hovedregelen ved kvalitativ forskning skal være at data ikke deles. Det bør foreligge vektige grunner for å dele denne typen data. Hvis kvalitative data skal deles, må det vises at deltakerne faktisk samtykker til delingen.

Det er uheldig om NESH bidrar til å skape et inntrykk om at deltakere i forskningsprosjekter må forvente at innsamlet data skal deles åpent. Vi tror dette vil svekke enkeltpersoner og organisasjoners villighet til å bli med på forskning, og gjøre deltakerne mer tilbakeholde med å dele informasjon og synspunkter med forskerne.

Dersom NESH mener at hovedregelen om åpen deling også skal gjelde for kvalitative data, oppfordres de til å diskutere hvordan de særskilte utfordringene for samtykke og datadeling i denne typen forskning skal håndteres.

Bærekraft

Begrepet bærekraft er med i de nåværende retningslinjene, men det er ikke med i høringsnotatet. I stedet står det på s. 5 i høringsnotatet: «Forskere må være åpne om risiko, svakheter og usikkerhet, og de må unngå at forskningen er til skade for mennesker, samfunn, natur og klima. Forskingen skal være relevant for ulike aktører i samfunnet, men uten at det går på bekostning av kvalitet og forsvarlighet.»

De fleste av verdens land har et mål om økonomisk vekst, der denne veksten ikke er frakoplet økt bruk av naturressurser. Samtidig har vi allerede oversteget flere definerte tålegrenser for planeten

for at mennesker fortsatt skal ha muligheten for å leve trygt på jorda (Steffen et al. 2015, IPBES, 2019). Når forskning bidrar til økonomisk vekst innen dette paradigmet, så er mye forskning til skade på natur og klima. De fleste forskere har imidlertid frihet til å velge forskning som bidrar til en omstilling av dette paradigmet. I praksis kan man bidra ved å reflektere over og justere innretning på forskningsspørsmål, metode og datagrunnlag. Det kan òg bety å takke nei til lukrative samarbeidspartnere eller prosjektmidler. Det blir stadig mer vanlig at enkeltforskere gjør dette.

Når forskere har frihet til å velge å innrette forskningen slik at det bidrar til en nødvendig omstilling, så har de også et ansvar for det, i lag med institusjonene og finansierer av forskningen. Vi mener at NESH bør gi støtte til denne nødvendige prosessen, og at følgende legges til retningslinjene:

«I den grad forskning inngår i en samfunnsstruktur eller system som er til skade for mennesker, samfunn, natur og klima, så må forskeren bruke sin frihet til å innrette forskningen slik at det bidrar til en endring av disse strukturene, og unngå å konsolidere slike strukturer.»

Dette tema tangeres også i høringsnotatet på s. 29 under 'Fremtidige generasjoner': «Dersom forskningen kan ha negative konsekvenser for fremtidige generasjoner, må forskningen kunne begrunnes på en måte som de realistisk sett kan tenkes å godta. Ved stor usikkerhet om negative konsekvenser må føre-var prinsippet gjelde.» Her åpnes det for å bryte med anerkjente prinsipper for en bærekraftig utvikling. Fordi vi ikke vet hva fremtidige generasjoner kan tenkes å godta, så er bærekraftig utvikling definert som at mulighetsrommet må holdes åpent, slik at de selv skal få ta beslutninger med eventuelle negative konsekvenser. Hvis ikke denne setningen endres så virker det som NESH ikke lengre vil oppfordre til en bærekraftig utvikling. Det er i så tilfellet oppsiktsvekkende.

På s. 29 så vises til føre-var prinsippet, men vi finner ingenting om hva som ligger i dette prinsippet. I den gjeldende utgaven så vises det til en publikasjon; 'Mellom forskning og politikk' som er en NENT-publikasjon, nr. 11, Oslo 1997. Denne finner vi ikke på nett, og det ser ut til at den må bestilles fra NESH. Det er for komplisert. Det må gjøres klart og tilgjengelig hva som ligger i føre-var prinsippet.

Referanser:

IPBES. (2019). "Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science: Policy platform on biodiversity and ecosystem services" (red. E.S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, & H.T. Ngo). Bonn: IPBES Secretariat

Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., Biggs, R., Carpenter, S. R., de Vries, W., de Wit, C. A., Folke, C., Gerten, D., Heinke, J., Mace, G. M., Persson, L. M., Ramanathan, V., Reyers, B. & Sörlin, S. (2015). "Planetary boundaries: guiding human development on a changing planet", *Science* Vol. 347 No. 6223, available at <http://dx.doi.org/10.1126/science.1259855>